

Werktekst: Leidraad in de opvolging van problematische afwezigheden

Inleiding

In 2021 werd vanuit de netoverstijgende CLB-werkgroep rond problematische afwezigheden een leidraad opgemaakt, nl. "Brusselse leidraad in de opvolging van problematische afwezigheden". Deze leidraad focuste zich op het secundair onderwijs en bood enkele handvaten voor scholen en CLB-medewerkers. Gezien de bruikbaarheid maken we graag de vertaalslag naar het basisonderwijs.

Het gemiddeld percentage problematisch afwezige leerlingen in het schooljaar 2020-2021 in het Vlaamse onderwijs ligt op 0,7% in het gewoon basisonderwijs. Steden die hoger scoren zijn Gent (2,6%), Sint-Niklaas (1,9%), Oostende (1,4%) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1,3%).

Wanneer we kijken naar de cijfers per leerjaar is er een opvallend hoog percentage bij de zesjarigen in het kleuteronderwijs die minstens 30 halve dagen problematische afwezig zijn. Dat is mogelijk toe te schrijven aan ouders die zich niet bewust zijn van de voltijdse leerplicht van hun zesjarig kind het kleuteronderwijs.

Het percentage neemt gradueel af vanaf het 1e leerjaar tot het 6e leerjaar. Dit wijst er mogelijk op dat de oorzaak van de afwezigheden mogelijk meer ouder-gemotiveerd zijn.

12 en 13-jarigen laten de hoogste percentages optekenen. Dat hangt samen met de vaststelling dat kinderen met schoolse achterstand hoger scoren qua percentage problematisch afwezige leerlingen.¹

Ondanks het lagere percentage problematische afwezigheden in het basisonderwijs, is het toch belangrijk om kort op de bal te spelen en stil te staan bij de rolverdeling en vormgeving van de samenwerking in de opvolging en begeleiding van de leerlingen. We vertrekken daarin enerzijds vanuit de wetgeving en anderzijds vanuit de praktijk. We willen graag komen tot een leidraad voor scholen en CLB's die netoverstijgend geldt en bruikbaar is in de praktijk.

¹ [Rapport leerplicht - resultaten problematische afwezigheden - AgODi - Agentschap voor Onderwijsdiensten](#)

1 Wettelijk kader

In deze leidraad gaan we in op de afwezigheden van leerplichtige leerlingen in het basisonderwijs. Voor niet-leerplichtige kleuters geldt immers andere regelgeving in verband met aanwezigheden. In het kort:

- *Kleuters jonger dan 5 jaar*

Kleuters jonger dan 5 jaar kunnen niet onwettig of niet-aanvaardbaar afwezig zijn, aangezien ze - wegens niet onderworpen aan de leerplicht - niet verplicht op school moeten zijn. Er is dus geen regelgeving m.b.t. afwezigheden voor deze kleuters. Toch wijst de school best ook ouders van niet-leerplichtige kleuters op het belang van kleuterparticipatie. Aanwezigheid is ook van belang in het kader van het groeipakket (schooltoeslag).

- *Kleuters vanaf 5 jaar*

Vanaf 1 september 2020 is elke 5-jarige in het kleuteronderwijs leerplichtig. Voor de invulling van de leerplicht van de 5-jarigen in het kleuteronderwijs heeft de Vlaamse overheid gekozen voor 290 halve dagen (minimale) aanwezigheid per schooljaar (5-jarigen in het lager onderwijs zijn voltijds leerplichtig).

In de omzendbrief voor het basisonderwijs lezen we volgende tekst:

*“Voor **problematische afwezigheden tot en met 4 halve schooldagen** zijn geen specifieke bepalingen inzake deze begeleiding opgelegd. Dit betekent niet dat er geen begeleidingsinspanningen geleverd moeten worden. Een school moet aandacht hebben voor *élke* problematische afwezigheid, ook deze van 'slechts' een halve dag. Van scholen wordt verwacht dat ze hierrond op verschillende manieren werken:*

- *zo moeten afspraken rond afwezigheden opgenomen zijn in het schoolreglement,*
- *moet bij problematische afwezigheden de school contact opnemen met de ouders (telefonisch, via de schoolagenda, door huisbezoek, contact met het CLB, ...).*
- *Directie en team moeten op een gecoördineerde en bewuste manier de begeleiding van problematische afwezigheden vorm geven en systematisch opvolgen (bijvoorbeeld via een stappenplan, een netwerk,...). (...)*

Vanaf 5 al dan niet gespreide halve lesdagen per schooljaar die als problematische afwezigheid zijn geregistreerd, moet de school minimaal aan een aantal door de overheid opgelegde voorwaarden voldaan hebben: de afwezigheid signaleren aan het CLB en samenwerken met het CLB aan de begeleiding van de leerling (...).

De als problematisch geregistreerde afwezigheid van de leerling wordt als gewettigd beschouwd als de school aan de volgende voorwaarden voldoet²:

1° begeleidende maatregelen neemt, ongeachte het aantal halve dagen problematische afwezigheid dat de leerling opbouwt;

2° een dossier van die begeleidende maatregelen bijhoudt, eventueel als onderdeel van een

² Dit 'wettig beschouwen' gebeurt door de verificateur die regelmatig de scholen controleert op het nakomen van hun verplichtingen, die hier worden opgesomd.

leerlingendossier;

3° vanaf vijf al dan niet gespreide halve les³dagen problematische afwezigheid per schooljaar:

- die afwezigheden signaleert aan het CLB;
- samenwerkt met het CLB (o.a. samen met het CLB beslist of het onmiddellijk opstarten van een CLB-begeleidingstraject noodzakelijk is);
- extra begeleidende maatregelen neemt na advies van het CLB.

2 Trajectverloop

2.1 Initiatief van de school

De school is verantwoordelijk voor:

- het creëren van een **positief schoolklimaat**. Hier rond bestaan heel wat tools en ondersteunend materiaal. Ook de pedagogische begeleidingsdienst kan hier een coachende rol in opnemen,
- een betrouwbare registratie van afwezigheden,
- de communicatie met de leerling en/of ouders vanaf de eerste ongewettigde afwezigheid,
- het uitklaren van de oorzaak van de afwezigheid (vraagverheldering) ,
- het nemen van begeleidende maatregelen, ongeacht het aantal B-codes,
- het registreren van deze begeleidende maatregelen in een leerlingendossier,
- het signaleren aan het CLB vanaf 5 B-codes,

Wij voegen daar graag aan toe:

- het effectief aanmelden voor een begeleiding door CLB, wanneer aangewezen (komt verder aan bod).

2.1 Doorverwijzing naar het CLB

Nadat de school de oorzaken van de afwezigheden heeft uitgeklaard en de situatie kan inschatten, kan de school beslissen de leerling schoolintern op te volgen binnen de (verhoogde) zorg. De school kan hiervoor steeds beroep doen op het CLB voor consultatieve leerlingbegeleiding.

Wanneer de school inschat dat er een begeleidend traject door het CLB nodig is, kan de leerling worden aangemeld bij het CLB. Hierbij kijken we niet alleen naar het aantal afwezigheden, maar ook inhoudelijk naar de situatie van het kind.

Er zijn een aantal belangrijke knipperlichten die hierbij ondersteuning kunnen bieden:

- **Problematische afwezigheden in september en oktober** zijn een belangrijke voorspeller voor een hoger oplopend aantal afwezigheden in het vervolg van het schooljaar. De allereerste B-codes zouden best intensiever opgevolgd worden om escalatie te voorkomen. Dit geldt zowel voor de school als het CLB. Uiteraard hoeft men niet te wachten op 5 B-codes vooraleer van

³ [omzendbrief BaO/2002/11 van 16/08/2002 \(vlaanderen.be\)](https://www.vlaanderen.be/omzendbrief/BaO/2002/11/van%2016/08/2002)

start te gaan. School en CLB maken onderling afspraken over hoe ze de intensieve opvolging van afwezigheden bij het begin van het schooljaar vormgeven

- De **ouders** werken niet mee, zijn onverschillig tegenover het probleem of zijn niet bereikbaar (mits zekerheid over de contactgegevens)
- De **snellheid/de tijdsspanne waarin afwezigheden zich op korte termijn opstapelen**. Belangrijk is daarbij niet alleen uit te gaan van de B-codes, maar ook de andere codes hierin mee te nemen! Bij leerlingen met veel B-codes zijn er vaak ook heel wat verdoken gewettigde problematische afwezigheden
- Leerlingen met een **gekende problematiek** (emotioneel, sociaal, thuiscontext, afwezigheden in vorige schooljaren)

Een belangrijke tip: *geef meer aandacht aan leerlingen die afwezig zijn in de eerste leerjaren. We weten dat er veel meer stabiliteit is in afwezigheden in het lager onderwijs. Kinderen die bijvoorbeeld in het eerste leerjaar vaak afwezig zijn, zijn dit vaak ook in de daaropvolgende jaren. Kort op de bal spelen betekent hier dus ook zo vroeg mogelijk in de onderwijsloopbaan ingrijpen.*

In dit alles staan niet de B-codes centraal, wel het totaal aantal afwezigheden dat de leerling heeft. Onderzoek toont aan dat leerlingen vaak reeds heel wat afwezigheden opbouwden (in andere afwezigheidscodes) alvorens de B-codes beginnen toenemen.

In dat kader is het ook belangrijk te refereren naar doktersattesten die de school inschat als 'twijfelachtig'. Als de school twijfelt aan een doktersattest kan ze dit in eerste instantie bevragen bij de ouders. Indien de bezorgdheid blijft, kunnen ze dit aanmelden bij het CLB. Er wordt samen bekeken of het zinvol is dit te agenderen op het CLB-team. Een optie kan zijn dat de CLB-arts de huisarts contacteert.

Belangrijk om ook nog te benadrukken, is dat het sterk aan te moedigen is dat scholen op basis van hun eigen data betreft afwezigheden aan de slag gaan om de belangrijkste knipperlichten bij hen op school te detecteren. **Data-analyse** is een belangrijk instrument in de aanpak van schoolverzuim.

Wanneer meld je zeker aan bij het CLB?

1. Het **traject van de school rendeert niet** en/of afwezigheden blijven toenemen ondanks het begeleidend traject door de school. Het toenemend aantal afwezigheden (ongeacht welke soort afwezigheidscode) op korte termijn is daarbij de belangrijkste risicofactor.
2. Er is sprake van een **onderliggende problematiek** die bij voorkeur opgevolgd wordt in de 'uitbreiding van zorg'. Het lijkt erop dat de leerling nood heeft aan de expertise van het CLB of mogelijks aan een doorverwijzing naar externe hulpverlening.
3. **De leerling komt niet meer naar school**

De school legt uit aan de ouders dat ze de situatie met het CLB zal bespreken. In dit gesprek start men vanuit een zorgaanbod, een positieve insteek die gericht is op oplossingen. We willen ten allen tijde vermijden dat de ouders het CLB als controlerend en sanctionerend beschouwt om de begeleiding alle kansen te geven. Indien mogelijk wordt samen een **constructieve hulpvraag** verwoord, die de focus legt op ondersteuning en begeleiding, samen zoeken naar oplossingen. **Negatieve connotatie wordt vermeden om het traject meer kans op slagen te geven**. Is hierrond geen bereidheid van de ouders, geldt het principe van verplichte begeleiding. De ouders kunnen de begeleiding niet weigeren, aanklappende hulp is aangewezen.

Noot! In het basisonderwijs zijn de ouders de belangrijkste partner in het aanpakken van de afwezigheden. Het is echter belangrijk om de leerling zelf niet uit het oog te verliezen. De leerling kan zelf ook belangrijke informatie aanleveren die meegenomen kan worden in het traject.

2.2 Begeleiding door het CLB

Het CLB engageert zich om de ouders van leerlingen die in onderling overleg worden aangemeld, aan te spreken om de situatie verder te verkennen en in kaart te brengen. Persoonlijk contact en een oplossingsgerichte aanpak staan hier voorop. Wanneer het CLB voldoende zicht heeft op de situatie, stelt het een plan van aanpak voor:

1. De aanmelding resulteert in een verdere CLB-begeleiding. Doorverwijzing naar externe hulpverlening behoort tot de mogelijkheden.
2. Er is geen verdere hulpvraag, het dossier wordt afgesloten. De school signaleert wanneer er bijkomende afwezigheden zijn.

Bij afronding van begeleiding of doorverwijzing worden afspraken gemaakt met de school over de opvolging van de afwezigheden, om terugval snel te detecteren en de nodige begeleiding opnieuw te activeren.

Bij schoolverandering zorgt het CLB voor een warme overdracht van het dossier naar de volgende CLB-medewerker om te vermijden dat B-codes opnieuw hoog oplopen alvorens er wordt ingegrepen. In LARS wordt voor deze leerlingen een aandachtspunt toegevoegd, zodat meteen zichtbaar is voor de volgende CLB-medewerker dat opvolging vereist is. Dit vervangt geenszins een persoonlijke contactname met de volgende CLB-medewerker indien verdere opvolging nodig is.

3 Samenwerking met netwerkpartners

We omschrijven hier de concrete samenwerking met enkele netwerkpartners die een structureel aanbod doen als het gaat over de preventie van schooluitval en de aanpak van problematische afwezigheden in Brussel. Daarnaast zijn er uiteraard heel wat lokale initiatieven die hier eveneens een aanbod kunnen in doen. We denken daarbij bvb. aan de gemeentelijke diensten ter preventie van schoolverzuim, buurtwerkingen, WMKJ's (jeugdwerkingen D'Broej) e.d. We moedigen scholen en CLB's sterk aan om te verkennen welke partners actief zijn in de gemeente of buurt om te bekijken waar samengewerkt kan worden om een zo effectief mogelijk netwerk te bouwen rond de school dat kan bijdragen aan de preventie van schoolverzuim.

3.1 Roma-dienst Foyer (Brussel)

De bemiddelaars van de Roma-dienst van Foyer bieden specifieke ondersteuning aan in het kader van afwezigheden voor Roma en Syrische Doms. Ze doen zowel een aanbod bij absoluut schoolverzuim als bij relatief schoolverzuim. Dit zowel op vraag van de school zelf als van het CLB.

Schoolbemiddelaars gaan expliciet op zoek naar kinderen die niet ingeschreven zijn in een school (absoluut schoolverzuim⁴). Ze gaan in dialoog met de familie en stimuleren hen tot inschrijving van de kinderen in het onderwijs. Ze ondersteunen het inschrijvingsproces van begin tot einde en blijven ook na de inschrijving ondersteuning bieden aan de leerling, de ouders en de school.

⁴ Meer informatie over de soorten schoolverzuim is terug te vinden op de website van het [Departement onderwijs en vorming](#)

Voor ingeschreven leerlingen die problematisch afwezig zijn (relatief schoolverzuim⁵), bieden zij ondersteuning in de opvolging van de afwezigheden. Scholen kunnen systematisch doorgeven aan de bemiddelaar wanneer de leerling afwezig was. De schoolbemiddelaar gaat in de week die daarop volgt op huisbezoek en luistert naar de knelpunten of moeilijkheden die er zijn. Waar mogelijk ondersteunt de bemiddelaar de leerling en het gezin, waar nodig wordt werk gemaakt van een warme overdracht naar externe diensten. Steeds wordt gewezen op de leerplicht en wordt het kind zo snel mogelijk terug naar school gemobiliseerd. De school kan steeds rekenen op de schoolbemiddelaar in de aanpak en communicatie naar het gezin toe (bemiddeling bij oudercontacten, conflicten, doorverwijzing naar andere school, ...). Er wordt sterk ingezet op het versterken van ouderbetrokkenheid, zodat de ouders een band aangaan met de school, wat de verdere samenwerking versterkt. Daarnaast is ook een vormingsaanbod op school mogelijk.

Het aanbod richt zich voornamelijk op Roma en Syrische Doms, maar dezelfde ondersteuning is ook mogelijk voor niet-Roma Roemenen, Bulgaren of Syriërs.

3.2 Opvolging bij weigering of onmogelijkheid van begeleiding

3.2.1 Melding politie

De school kan, na overleg met het CLB, een aanmelding doen bij de politie, in geval van:

- Manifeste onwil van de ouders (te onderscheiden van machteloosheid!)
- Totale onbereikbaarheid van het gezin

De opvolging door de politie bestaat erin de ouders (of de burgerlijke aansprakelijken) uit te nodigen voor een gesprek. De situatie wordt beluisterd en men tracht tot oplossingen te komen. Indien de ouders (of burgerlijk aansprakelijken) weigeren mee te werken of de problematiek blijft aanslepen, wordt een PV opgesteld. De opvolging zit dan bij het parket.

De politie laat de school weten dat er een gesprek heeft plaatsgevonden. De school licht het CLB hierover in en beiden blijven betrokken op de leerling. Een aanmelding bij de politie vervangt geenszins de begeleidende opdracht van school en CLB.

We omschrijven hier het verdere verloop van de trajecten aangemeld bij de politie:

a. Manifeste onwil van de ouders (of de “burgerlijk aansprakelijken”)

Manifeste onwil bij ouders is nadrukkelijk te onderscheiden van onmacht of onvermogen bij de ouders. De school kan dit aanmelden bij hun plaatselijke politiezone op voorwaarde dat er reeds overleg en hulp was door het CLB. De ouders worden verhoord door de politie, politie stelt PV op en maakt het over aan het parket. Deze laatste kan een kantschrift opstellen voor de politie voor verder onderzoek. Onwil is voor het parket een misdrijf in hoofde van de ouders. De ouders kunnen voor de politierechtbank worden gedagvaard. Men toont de onwil aan op basis van de gegevens die door de school werden aangeleverd en het onderzoek van de politie.

Mocht het komen tot een dagvaarding van de ouders voor de politierechtbank, resulteert dit in een geldboete van ongeveer 200€. Deze kan verdubbeld worden bij herhaling.

⁵ Meer informatie over de soorten schoolverzuim is terug te vinden op de website van het [Departement onderwijs en vorming](#)

In de praktijk leidt deze procedure bijna altijd tot een veroordeling, maar het spijbelprobleem wordt zelden verholpen. Hoewel betrokkenheid van de politie op zich als schrikmiddel kan werken, is het bij hardnekkige onwil weinig effectief.

b. Totale onbereikbaarheid van een gezin

Wanneer het kind niet meer opdaagt en het gezin onvindbaar is of verdwenen lijkt, is de eerste stap een fiche onbereikbaarheid invullen (op te vragen bij het lokaal aanspreekpunt van de politie). Dit gebeurt door de school na overleg met het CLB (kan ook door CLB, bijvoorbeeld tijdens een schoolvakantie). Het gaat dan om een vraag tot opsporing, ook in te dienen bij de politiezone van de school. Politie voert een onderzoek uit en geeft nadien feedback aan school/CLB over het al dan niet aantreffen van het gezin.

Het verdere verloop is afhankelijk van de situatie. In geval de politie het gezin kan localiseren en aanspreken, wordt in de meeste gevallen doorverwezen naar de brede instap, dat is naar het CLB bij schoolverzuim of naar het CAW bij een bredere welzijnsproblematiek.

Elke school heeft zijn eigen aanspreekpunt bij de politie. Meer informatie over de werking en aanspreekpunten is terug te vinden via deze link.

De praktijk leert ons dat een traject binnen vrijwillige hulpverlening het meeste kans op succes heeft. De uiteindelijke sancties die worden opgelegd via de gerechtelijke weg zijn uitzonderlijk en bovendien weinig effectief in het begeleiden van een ernstig spijbelprobleem.

3.2.2 Aanmelding bij Ondersteuningscentrum Jeugdzorg (OCJ)

In geval van verontrusting kan het CLB een M-document indienen bij het OCJ.

4 Melding zorgwekkend dossier AgODi

Het is belangrijk de rol van AgODi te kennen wanneer je actief bezig bent in de opvolging van afwezigheden. AgODi biedt echter geen begeleiding bij afwezigheden. We geven deze informatie louter mee ter info.

- Wanneer een leerling gedurende twee opeenvolgende schooljaren problematisch afwezig was (minstens 30 B-codes), wordt de studietoelage ingehouden (NIET de kinderbijslag). Ouders kunnen hiertegen beroep aantekenen, de communicatie hierrond verloopt via de afdeling studietoelagen
- De melding van 'problematische afwezigheid' verloopt automatisch via Discimus. School en CLB kunnen ook zelf kiezen om een zorgwekkend dossier te melden aan AgODi, los van het aantal B-codes
- Bij een zorgwekkend dossier kan AgODi een standaardbrief sturen naar de ouders of neemt telefonisch contact op voor leerlingen tot 17 jaar, verder onderneemt zij geen concrete acties. AgODi begeleidt zelf niet, maar fungeert meer als meldpunt. Indien er veel meldingen zijn, geldt dit als signaalfunctie naar de overheid en het beleid toe
- Daarnaast is er ook nog een PA-commissie (Commissie problematische afwezigheden). Deze commissie kan beslissen dat de leerling geen regelmatige leerling meer is. Dit heeft twee gevolgen:
 - De school ontvangt geen middelen voor deze leerling

- De leerling kan de studiebekrachtiging ontzegd worden. In het basisonderwijs wil dit zeggen dat het getuigschrift basisonderwijs niet toegekend kan worden in het zesde leerjaar (in de andere leerjaren is er geen formele studiebekrachtiging)

Leidraad aangeboden vanwege de netoverstijgende CLB-werkgroep rond problematische afwezigheden in de Brusselse context, juni 2022.

Uitgebreide checklist PA bij aanmelding CLB basisonderwijs

Visie

- De school heeft een heldere en gedragen visie over (problematische) afwezigheden van leerlingen.
- De leerlingen en de ouders kennen de visie van de school over (problematische) afwezigheden van leerlingen.
- De school behoudt de verbinding met de leerling en de ouders vanuit een onderzoekende en niet-oordelende houding.
- De school zet bewust in op informele contacten met ouders vanuit een waarderende houding.
- De school en eventuele partners blijven kwalificatie van de leerling vooropstellen.

Interne opvolging

- De school heeft een heldere en correcte administratie bij het opvolgen van afwezigheden.
- De school contacteert intern snel en efficiënt de nodige betrokkenen (bv zorgleerkracht en/of coördinator) bij het opmerken van de afwezigheid van een leerling.

Overzicht afwezigheden

- Uitprint Informat
- Wat is het totaal aantal afwezigheden per code?
 - B-codes:
 - P-codes:
 - R-codes:
 - Z-codes:
 - Andere:
- De afwezigheden zijn
 - gespreid over een langere termijn
 - geconcentreerd op een kortere termijn
 - vaak op hetzelfde moment (zelfde uur, zelfde dag, ...)

Ondernomen acties

- Acties ondernomen naar de leerling toe
 - Reden afwezigheid bevestigd/besproken (gesprek)
 - Afspraken rond opvolging werden gemaakt
- Acties ondernomen naar de ouders toe
 - Melding van afwezigheden (sms, brief, kort telefonisch contact, ...)
 - Reden afwezigheid bevestigd/besproken (gesprek)
 - Afspraken rond opvolging werden gemaakt

Specifieke knipperlichten

- Ouders zijn niet bereikbaar
- Ouders zijn weinig bereid tot samenwerking
- De afwezigheden stapelen zich op korte termijn snel op
- Er was in het verleden ook reeds een afwezigheidsproblematiek
- De leerling kampt nog met andere moeilijkheden (emotioneel, thuiscontext, sociaal)
- Zichtbare gedragsverandering bij de leerling

Reden van aanmelding bij CLB

- Het traject van de school rendeert niet
- Er sprake is van een onderliggende problematiek, waarvoor CLB-begeleiding aangewezen is
- De leerling komt niet meer naar school
- Leerling en/of ouder(s) weigeren elke vorm van begeleiding

Beknopte checklist PA bij aanmelding CLB basisonderwijs

Overzicht afwezigheden

- Uitprint Informat
- Wat is het totaal aantal afwezigheden per code?
 - B-codes:
 - P-codes:
 - R-codes:
 - Z-codes:
 - Andere:
- De afwezigheden zijn
 - gespreid over een langere termijn
 - geconcentreerd op een kortere termijn
 - vaak op hetzelfde moment (zelfde uur, zelfde dag, ...)

Ondernomen acties

- Acties ondernomen naar de leerling toe
 - Reden afwezigheid bevestigd/besproken (gesprek)
 - Afspraken rond opvolging werden gemaakt
- Acties ondernomen naar de ouders toe
 - Melding van afwezigheden (sms, brief, kort telefonisch contact, ...)
 - Reden afwezigheid bevestigd/besproken (gesprek)
 - Afspraken rond opvolging werden gemaakt

Specifieke knipperlichten

- Ouders zijn niet bereikbaar
- Ouders zijn weinig bereid tot samenwerking
- De afwezigheden stapelen zich op korte termijn snel op
- Er was in het verleden ook reeds een afwezigheidsproblematiek
- De leerling kampt nog met andere moeilijkheden (emotioneel, thuiscontext, sociaal)
- Zichtbare gedragsverandering bij de leerling

Reden van aanmelding bij CLB

- Het traject van de school rendeert niet
- Er sprake is van een onderliggende problematiek, waarvoor CLB-begeleiding aangewezen is
- De leerling komt niet meer naar school
- Leerling en/of ouder(s) weigeren elke vorm van begeleiding